

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

G·GLOBAL

**Х Астана экономикалық форумы аясындағы
«ӘЛЕУЕТТІ МҮМКІНДІКТЕР НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ
ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖӘНЕ
ӘРТАРАПТАНДЫРУЫН ЖЕДЕЛДЕТУ»**

жас ғалымдардың халықаралық ғылыми конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ

II БӨЛІМ

15 маусым 2017ж.

СБОРНИК ТРУДОВ

международной научной конференции молодых ученых
**«УСКОРЕНИЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ И ПОВЫШЕНИЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ
КАЗАХСТАНА НА ОСНОВЕ ПОТЕНЦИАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ»**

под эгидой X Астанинского экономического форума

ЧАСТЬ II

15июня 2017г.

PROCEEDINGS

of the international scientific conference of young scholars
**«ACCELERATING DIVERSIFICATION AND IMPROVING THE
COMPETITIVENESS OF KAZAKHSTAN'S NATIONAL ECONOMY BASED
ON POTENTIAL OPPORTUNITIES»**

in the framework of the X Astana Economic Forum

PART II

15 June 2017

Астана, Қазақстан
Astana, Kazakhstan

УДК 330.(063)
ББК 65.01
Ә53

Редакционная коллегия:

Декан Экономического факультета д.э.н., профессор Макыш С.Б.,
Заместитель декана по научной работе, к.э.н., и.о. доцента Бакирбекова А.М.
Заведующий кафедрой «Экономика» к.э.н., и.о. профессора Рахметулина Ж.Б.
Заведующий кафедрой «Финансы» д.э.н., и.о. профессора Садвокасова К.Ж.
Заведующий кафедрой «Учет, аудит и анализ» к.э.н, доцент Алибекова Б.А.
Заведующий кафедрой «Менеджмент» д.э.н., профессор Толысбаев Б.С.
Заведующий кафедрой «Экономическая теория и антимонопольное регулирование» к.э.н., доцент Бабланов Т.К.
Заведующий кафедрой «Туризм» к.э.н., доцент Дуйсембаев А.А., к.э.н., и.о. доцента Мусина К.П.

Ә53 **Әлеуетті мүмкіндіктер негізінде Қазақстанның ұлттық экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру және әртараптандыруын жеделдету: Жас ғалымдардың халық. ғыл. конф. еңбектер жинағы.** – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2017.
Ускорение диверсификации и повышение конкурентоспособности национальной экономики Казахстана на основе потенциальных возможностей: Сб. материалов межд. науч. конф. молодых ученых. – Астана: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2017.
Proceedings of the international scientific conference of young scholars «Accelerating diversification and improving the competitiveness of Kazakhstan's national economy based on potential opportunities» Astana, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2017.

ISBN 978-9965-31-871-9
ISBN 978-9965-31-869-6

Халықаралық ғылыми конференциясының еңбек жинағында әлеуетті мүмкіндіктер негізінде Қазақстанның ұлттық экономикасының бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату және әртараптандыру жеделдетудің және ел экономикасының бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату мәселелері қарастырылған.

В сборнике материалов международной научной конференции рассмотрены актуальные вопросы диверсификации национальной экономики Казахстана на основе потенциальных возможностей.

The collection of materials in the international scientific conference considers important issues of Kazakhstan's national economy diversification based on potential opportunities and development of recommendations for improving the competitiveness of the country's economy.

ISBN 978-9965-31-871-9
ISBN 978-9965-31-869-6

УДК 330 (063)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕШЕЛІК ӘРІПТЕСТІК: ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Кемел М., Жансеитова Г.С., Сейсинбинова А.А.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.,

Қазақстан Республикасы

E-mail: almira.askarbek@yandex.ru

Әлемдік экономикалық дағдарыс көптеген елдерде мемлекет кірістерінің едәуір азайып, барлық деңгейдегі бюджеттердің кемуіне және соның нәтижесінде аймақтық деңгейдегі де, мемлекеттік деңгейдегі де инвестициялық жобалардың қаржыландыруының кемуіне әкеп соқты. Солай бола тұра көптеген салалар қомақты инвестициялар құюды талап етеді, ал мемлекет бұндай жобаларды өздігінше қаржыландыруға мүмкіндігі жетпейді. Бұндай жағдайларда, әлемдік тәжірибеде жеке меншік сектордың капиталын тарту кең таралған. Мемлекет пен жеке меншік сектордың ынтымақтастығының бұл формасы «мемлекеттік-жекешелік әріптестік» (public-private partnership) деп аталады.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестікке деген қызығушылық бұрынғы кезден бар, мәселен, Францияда 1552 жылы алғаш рет концессия принципімен (концессия – мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің кең таралған формасы) канал салынған. XX ғасырдың басында орын алған әлемдік дағдарыстан кейін АҚШ-та мемлекеттік-жекешелік әріптестік принципімен мемлекет пен мұнай корпорациялары бірігіп, соның нәтижесінде АҚШ бизнестің бұл секторында әлемдік деңгейде алдыңғы қатарды иеленді.

Дамушы елдерде өткен ғасырдың 90-шы жылдары мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің қарқынды дамуы орын алды: 1990-2001 жылдары төмен және орта табысы бар 130-дан астам елде инфрақұрылымдық жобаларға жеке меншік секторды тарту бойынша бағдарламалар қабылданып, бұл ретте жеке сектор өкілдері 750 млрд.АҚШ доллар көлеміндегі инвестициялар тартылған 2,5 мың инфрақұрылымдық жобаларға қатысқан болатын [1].

Әлемдік тәжірибеде мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің ең тиімді тәжірибесі мең кең таралуы Батыс Еуропа елдері мен Солтүстік Америка елдеріне тән.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін қолдану мемлекетке де, бизнесті дамытуға да бірқатар артықшылық береді. Жеке сектор үшін жаңа инвестициялық мүмкіндіктер және тиісінше жаңа кіріс көздері, ірі жобаларға қатысу мүмкіндіктері туады. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік мемлекеттің дәстүрлі жауапкершілік салаларында жеке меншік сектордың ресурстық және зияткерлік әлеуетін пайдалануды болжайды.

Қазақстанда мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін қолданудың заңнамалық негізі концессиялар шарттары бойынша туындаған өзара қарым-қатынастарды реттеу бөлігінде 1991 жылы салынған.

«Концессиялар туралы» Қазақстан Республикасының бірінші Заңы Қазақстан Республикасының аумағында объектілерді шетелдік инвесторларға концессияға берудің ұйымдастырушылық, экономикалық және құқықтық талаптарын реттеп берді [2].

«Концессиялар туралы» Қазақстан Республикасының жаңа Заңы 2006 жылы 7 шілдеде қабылданғаннан кейін мемлекеттік меншік объектілерін құру құқығын шетелдік инвесторларға ғана емес, алайда Қазақстан Республикасының резиденттері заңды тұлғаларға да беру мүмкіндігі пайда болды.

Заңда концессияның құқықтық талаптары концессионерді мемлекеттік қолдау мен оны жасасу үдерісінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеу, концессия шарттарын орындау және тоқтату түрлері айқындалды.

Заңның қабылдануынан бері мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін одан әрі дамыту мақсатында оған бірқатар өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Осылайша, 2013 жылдың 4 шілдесінде «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне

мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің жаңа түрлерін енгізу және олардың қолданылу салаларын кеңейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды [3]. Бұл Заңда көрініс тапқан құқықтық алаңқайды өзгерту қолжетімділік үшін ақы енгізу, мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобаларының қатысушылары үшін жекеменшік капиталдың талап етілетін деңгейін төмендету және басқа шаралар жолымен мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобаларының тартымдылығын арттыруға бағытталды. Жаңа заңнамаға сәйкес мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобалары бойынша қабылданатын міндеттемелер шығындарды өтеу бөлігінде секвестрден қорғалатын болады.

Заңның қабылдануына байланысты инвесторлар үшін Қазақстанда мемлекеттік-жекешелік әріптестік нарығын нақты қызықты ететін көптеген құралдар қазақстандық тәжірибеге енгізілді. Ал мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің жаңа механизмдері мен процедуралары енді биліктің атқарушы органдарына аймақтарда әлеуметтік маңызды инфрақұрылымды дамыту мәселесін мемлекеттік-жекешелік әріптестік есебінен шешуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар мемлекеттік-жекешелік әріптестікті қолдану салалары әлеуметтік және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық салаларымен (сумен қамтамасыз ету) кеңейді.

Толықтай алғанда, Қазақстанда өтіп жатқан мемлекеттік-жекешелік әріптестікке заңнамалық өзгерту процестері жағымды трендке ие.

Қазіргі уақытта мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің құқықтық алаңқайын жетілдіру жөніндегі жұмыс жалғасуда, заңға жалғас нормативтік-құқықтық база жасалуда, ол мемлекеттік-жекешелік жөніндегі мәмілелердің көптеген ерекшеліктерін реттеуге мүмкіндік береді, олар әлеуметтік маңызды және ұзақ мерзімді болады [4].

Заңға сәйкес мемлекеттік-жекешелік әріптестікке және концессияға жаңа анықтамалар берілді. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік – әлеуметтік инфрақұрылым мен тіршілікті қамтамасыз ету объектілерін қаржыландыруға, құруға, реконструкциялауға және (немесе) пайдалануға бағытталған мемлекет пен жеке кәсіпкерлік субъектілері арасындағы ынтымақтастық нысаны.

Ал концессия – концессия объектілерін құруға (реконструкциялауға) және пайдалануға бағытталған, концессионердің қаражаты есебінен немесе концеденттің қоса қаржыландыруы шарттарымен жүзеге асырылатын қызмет деп белгіленді.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестікке қатысты ең басты заңнамалық құжат – «Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 31 қазанда қабылданды [5].

Бұл Заң мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің құқықтық жағдайларын, оның жүзеге асырылу тәсілдерін айқындайды және мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобасын дайындау мен іске асыру, мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартын жасасу, орындау және тоқтату процесінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталған.

Бұл Заңда:

- мемлекеттік-жекешелік әріптестік – мемлекеттік әріптес пен жекеше әріптес арасындағы осы Заңда айқындалған белгілерге сәйкес келетін ынтымақтастық нысаны;

- жекеше әріптес – осы Заңға сәйкес мемлекеттік әріптестер ретінде әрекет ететін тұлғаларды қоспағанда, мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартын жасасқан дара кәсіпкер, жай серіктестік, консорциум немесе заңды тұлға;

- мемлекеттік әріптес – мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартын жасасқан Қазақстан Республикасы, оның атынан әрекет ететін Қазақстан Республикасының Үкіметі немесе облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органы, сондай-ақ олар уәкілеттік берген өзге де мемлекеттік органдар мен дауыс беретін акцияларының (жарғылық капиталға қатысу үлестерінің) елу және одан көп пайызы

мемлекетке тікелей немесе жанама түрде тиесілі квазимемлекеттік сектор субъектілері болып нақтыланды.

Заң мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің Қазақстан Республикасының орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету мақсатында инфрақұрылымды және халықтың тіршілігін қамтамасыз ету жүйелерін дамыту үшін мемлекеттік әріптес пен жекеше әріптестің ресурстарын біріктіру арқылы мемлекет экономикасына инвестициялар тарту; халықтың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің қолжетімділігі деңгейін және сапасын арттыру және Қазақстан Республикасындағы жалпы инновациялық белсенділікті арттыру, оның ішінде жоғары технологиялық және ғылымды қажетсінетін өндірістерді дамытуға жәрдемдесу үшін қабылданған.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік реттілік, конкурстық, теңгерімділік және нәтижелілік қағидаты бойынша жүргізіледі.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартын жасасу арқылы мемлекеттік әріптес пен жекеше әріптестің қатынастары орнатылады. Жобаны іске асырудың орта мерзімді немесе ұзақ мерзімді кезеңі (мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобасының ерекшеліктеріне қарай үш жылдан отыз жылға дейін) болып бөлінеді.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік жүзеге асырылу тәсілі бойынша институционалдық және келісімшарттық болып бөлінеді.

Институционалдық мемлекеттік-жекешелік әріптестікті мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартына сәйкес мемлекеттік-жекешелік әріптестік компаниясы іске асырады. Өзге жағдайларда мемлекеттік-жекешелік әріптестік келісімшарттық мемлекеттік-жекешелік әріптестік тәсілі бойынша жүзеге асырылады.

Келісімшарттық мемлекеттік-жекешелік әріптестік мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартын, оның ішінде мынадай түрлерін:

- концессия;
- мемлекеттік мүлікті сенімгерлік басқару;
- мемлекеттік мүлікті мүліктік жалдау (жалға алу);
- лизинг;
- технологиялар әзірлеуге, тәжірибелік үлгі дайындауға, тәжірибелік-өнеркәсіптік сынауға және аз сериялы өндіріске жасалатын шарттар;
- өмірлік цикл келісімшарты;
- сервистік келісімшарт жасасу арқылы іске асырылады.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобалары республикалық және жергілікті болып бөлінеді.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобасы жекеше әріптестің меншікті қаражаты, Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қарызға алынған қаражат, мемлекеттік бюджет қаражаты, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қаражаты есебінен қаржыландырылуы мүмкін.

Жекеше әріптес қажет болған кезде мемлекеттік әріптеспен келісу бойынша мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобасының бір немесе бірнеше операторын айқындауға құқылы, олар туралы мәліметтер мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартына енгізіледі.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік субъектілері мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобасына қайшы келмейтін көлемде мемлекеттік-жекешелік әріптестік объектісін пайдаланудың тауарларды ұсыну, жұмыстарды орындау және қызметтерді көрсету өлшемдерін осы тауарларға, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерге сұранысты қанағаттандыру мақсатында бейімдеу және тауарларды ұсынудың, жұмыстарды орындаудың және қызметтерді көрсетудің үздіксіздігін қамтамасыз ету қағидаттарын сақтауға міндетті.

Мемлекеттік әріптес пен жекеше әріптес арасында тәуекелдерді бөлу, сондай-ақ олардың туындау ықтималдығын азайту және орын алған тәуекелдердің салдарларын жою жөніндегі қажетті шаралар мемлекеттік-жекешелік әріптестік шартында бекітіледі.

Сонымен, мемлекеттік - жекешелік әріптестік бұл - бүгінгі таңда автокөлік жолдары құрылысын, бала бақшалар мен мектептер құрылысын салуға, ауруханалар мен тұрғын үй коммуналды шаруашылық инфрақұрылымдарын жаңалау жобаларын іске асыруға өте тиімді шешім.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестігі механизміне соңғы кездері қызығушылық арта бастады. Салыстырмалы деректі ұсыналық: егер 2016 жылдың ақпан айында әр түрлі дайындықтағы 102 жоба ұсынылса, ал жыл соңына қарай құны 1,1 трлн. теңге болатын 274 жоба, нақтыласақ оның 253-і аймақтық, 21 республикалық дәрежедегі жоба дайындалу үстінде» екендігін жеткізді. Сондай-ақ, бұл жобалар негізінен мектепке дейінгі мекеме, емхана, дәрігерлік амбулатория, спорт және мәдениет нысандары секілді еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуында сеп болатын нысандарды қамтиды. Ал осы жылдың қыркүйек айында мемлекеттік-жекешелік әріптестік аясында Ақтөбе облысында 3, Солтүстік Қазақстан облысында 1 жоба бойынша келісім жасалды.

Бұның барлығы мемлекет пен жеке бизнес арасындағы әріптестіктің даму нәтижесі. Атап айтқанда:

- Жергілікті әкімдіктерге дербес жобаларды жоспарлау, өңдеу, сынақтан өткізу, байқаудан өткізу секілді концессиялық және мемлекеттік-жеке меншік әріптестік жобасын іске асыра алатын мүмкіндік берілді.

- Мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің шағын жобаларына (балабақша, емхана, дене шынықтыру-сауықтыру орталықтары) келісім жасау кезеңінде байқау өткізудің тәртібі, талабы жеңілдетіліп, уақыты қысқартылды.

- Жаңа келісім жасаудың жүйесі жүзеге асты. Нысанға кететін негізгі шығыннан бөлек, қызмет шығыны да өтелетін жүйе іске қосылды.

Соңғы жылдардың тәжірибесі көрсетіп отырғандай, ресурстық базаны кеңейтудің және экономикалық даму үшін қолданылмай жатқан резервтерді шоғырландырудың әрі мемлекеттік, оның ішінде жергілікті меншікті басқарудың тиімділігін арттырудың негізгі тетіктерінің бірі ретінде де сол мемлекеттік-жекешелік әріптестік саналады.

Әдебиет:

1. Практическое руководство по вопросу эффективного управления во сфере государственно-частного партнерства. Европейская экономическая комиссия ООН [Электронный ресурс]. - Нью-Йорк - Женева, 2008. -128 с. http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/ceci/publications/ppp_r.pdf. - 08.09.2013.

2. «Концессиялар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 7 шілде 2006 ж.

3. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің жаңа түрлерін енгізу және олардың қолданылу салаларын кеңейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. Қазақстан Республикасының Заңы. 4 шілде 2013 ж.

4. Есембекова Д.Б. «Мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті дамыту» Доклад ко II Конгрессу партнерства государства и бизнеса: Страновые возможности государственно-частного партнерства [Электронный ресурс]. <http://group-global.org>. - 11.09.2013 г.

5. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы. Қазақстан Республикасының Заңы. 31 қазан 2015 ж.